

Maria Dam

Markvirðir – tá skal ein halda tunguna mitt í munninum

Nú markvirðir tykist vera í miðdepli í lesarabrævi um kosttilmæli, kann eg ikki lata vera við at blanda meg. Ikki tí, eg rokni við, at Heilsufrøðiliga starvsstovan (HS) sjálv dugir at greiða frá hvussu markvirðini, sum eru galdandi fyri matvørur í Føroyum skulu nýtast. Men eg rokni við, at HS í fyrstu syftu tekur støði í hvørt markvirðini eru galdandi ella ikki, og síðan virkar í samsvari við galdandi reglur. Í mínum arbeiði fáist eg ofta við metingar av støðini viðvíkjandi dálkandi evnum í umhvørvinum har eingi føroysk markvirðir eru, og eg havi enntá arbeitt við at gera uppskot til markvirðir í ávísum fòrum. Mín greiða niðurstøða er, at tá ið tað snýr seg um markvirðir, er sera neyðugt at halda tunguna mitt í munninum, tí markvirðir eru so mangt, og ofta eru markvirðini ikki tey somu í ymiskum londum, millum annað tí so nógv ymisk atlit verða tikin, tá ið markvirðini verða ásett.

Men eru tað ikki einans atlit til heilsuna hjá fólki ella djórum, sum skulu takast, tá markvirðir skulu ásetast?

Well, so nemt er tað einans tá talan er um sonevnd *daily/weekly ella monthly intake* virðir hjá fólki, eisini nevnd TWI, sum stytting fyri tolerable weekly intake. TWI sigur hvat ovasta markið eigur at vera, tá ið tað snýr seg um hvussu nógv av einum ávísum evni, ein kann fáa í seg tengd at millum annað hvat tú vigar. TWI er sett við tí eina fyri eygað at verja fólkaheilsu, og tá skuldið ikki vera so nógv at rafla um, ella hvussu? Men jú, tað er tað allikavæl, tí greitt er, at útgangsstøðið tú brúkar ávirkar úrslitið. Og sjálv, tá ið útgangsstøðini eru tey somu, er gjørligt at koma til ymisk úrlit. Til dømis tá tað snýr seg um TWI, sum er ásett fyri kyksilvur fyri fólki ávíkavist av serfrøðingabólkum í al-tjóða matvøru- og heilsustovnum FAO/WHO (JECFA) og av amerikanska umhvørv-

isstovninum EPA, so eru bæði grundað á kanningar, sum eru gjørdar av føroyskum børnum. Hetta kann ein skjótt kunna seg um við at lesa tilfar á alnótini, um hvussu tey eru komin fram til sínar tilráðingar um TWI. Og allikavæl eru tey ikki eins, hvussu ber tað til? Jú, FAO/WHO hevur umframt kanningina av føroysku børnunum eisini hugt eftir kanningum av børnum á Seychellunum. Tí er støðið hjá FAO/WHO miðal millum føroysku kanningina og Seychell kanningina. Harafturat hevur FAO/WHO mett tað verða nøktandi við einum trygdarfaktori uppá 6,4, meðan EPA brúkar ein faktorur uppá 10. Bæði TWI-ini eru gjørdar av serfrøðingum, ið taka atlit til fólkaheilsu, og bæði TWI-ini mugu vit rokna, eru gjørdar eftir bestu sannføring hjá teimum, ið hevur gjørt roknistykkin. Allikavæl kemst ikki undan, at tað eina markvirði, er galdandi fyri øll ES- lond (sum er grundað á TWI, sum er ásett av FAO/WHO), meðan hitt er eitt markvirði gjørdar av einum stovni í USA, og so er tað ikki so lægi, at HS velur tað sum er støðið í ES, og sum er gjørt av einum alltjóða stovni.

Men so var tað hitt markvirðið sum sipað verður til, tá ið tað verður sagt, at mest loyvda innihaldið av kyksilvuri í nøkrum vørum ikki má fara uppum 1 mg/kg. Nú fara vit inn á tað fløkta økið. Tí, nú snýr ásetingin av markvirðir seg ikki um hvussu nógv tú kanst eta ella drekka ella anda niður í teg, men nú snýr tað seg um hvussu nógv tað kann vera í eini vøru, sum skal seljast! Og í okkara føri enntá í vøru, sum skal seljast á ES-marknaðin, tí, snøgt sagt so eru hesi markvirðini ikki galdandi í Føroyum óansæð um vøran skal seljast yvir disk, frá hjalli ella bara etast, so eru markvirðini ikki galdandi hjá okkum uttan bert fyri vørur, sum skulu útflytast til ES (Kunngerð nr.

147 frá 01.12.2009). So kann juristurin steðga lesnaðin her, tí málið er liðugt frá einum lögfrøðiligum vinkli. Men tað er tað so kanska ikki kortini, tí juristurin hevur eisini umsorgan fyri børnum sínum og fyri sínu egnu heilsu. So um so er, at markvirðið er ásett við støði í tí sum er vandamikið, so er juristurin møguliga sinnaður til - fyri privat endamál - at síggja eitt sindur stórt uppá, hvørt markvirðið er galdandi við lóg ella ikki. Men tað kann eg so sissa tykkum við, at tað eru tey stórt sæð ikki. Sjálvandi verður yvirskipað hugsað um heilsuna, tí annars var einki markvirði sett, og markvirði eru oftani sett fyri vørur, sum ein frá fyrr av veit eru týðandi fyri, hvussu nógv eiturevni ein fær í seg við kostinum. Men tá ið markvirðir so skulu ásetast, so hyggur ein eftir, hvat tað “vanliga” innihaldið av dálkingarevni er í vøruni, og hetta verður so onkursvegna brúkt sum støði. Hví skuldið tað annars vera tvey markvirði fyri kyksilvur í fiski, ið bæði eru galdandi í ES? Og hví skuldi tað annars - sama kunngerð, sum víst á omanfyri - verið seks ymisk markvirði fyri kadmium í mati, og 11 ymisk markvirði fyri dioksin og dioksinlíknandi PCB, ið verða brúkt alt eftir hvat fyri vøra talan er um? Nei, markvirði verður ásett við støði í hvat sum er vanligt í vøruni vit hava við at gera, og tí er tað ikki rætt at taka eitt markvirði, sum er galdandi fyri fisk og brúka tað uppá aðrar vørur, eitt nú grindatvøst. Ikki desto minni kemur tað fyri, at vit gera tað, men so verður tað gjørt fyri at lýsa innihaldið av dálkingarevni við einum mátistokki sum er víðurkendur. Men onkuntíð mugu vit eisini lata markvirði vera markvirði, tí hvussu skulu vit annars fyrihalda okkum, ta ið vit mugu staðfesta at náttúrliga støðið í føroyskari mold er ájavnt við svensku markvirðini fyri metallini

kobalt, kopar og vanadium; skulu vit hegna Føroyar inni og siga at her má eingin vera??? Nei, sjálvandi gera vit ikki tað, tí vit staðfesta kaldliga; soleiðis er jarðfrøðin í Føroyum, og svensku markvirðini eru ikki galdandi hjá okkum og kunnu ei heldur brúkast fyri føroyska mold.

Sjálvandi merkir hetta ikki, at myndugleikar yvirhøvur skulu venda tað blinda eygað til sjálv um okkurt er náttúrligt, sum til dømis hetta við metallir í mold, hetta má myndugleikin vissa seg um áðrenn støðutakan.

ES: Eitt afturat, av teimum 1172 grindahvalunum, sum eru kannaðir fyri kyksilvur í tíðarskeiðnum 1977 til 2010, er ein hvalur funnin at hava kyksilvur uppá 8 mg/kg ella meira. Hinvegin er fimtihvør hvalur, tvs. 20 %, funnin at hava kyksilvurinnihald uppá 1.0 mg/kg ella minni, meðan 67 % ella 780 hvalir hava 2 mg/kg ella minni. Tá er hetta tikið sum stikk-sýnir av í alt 35 grindadrápum. Hvussu nógvir hvalir hetta umboðar, havi eg ikki tøl fyri uppá standandi fót, men tað ber til at finna út av. Fyri tey, sum hava skil fyri tess, kann eg líka leggja afturat, at vit hava yvirvekt av vaksnum honhvalum í tilfarinum, tí vit hava mett hesir sum umráðandi í mun til tvøst sum mannaføði. Til samans eru 44% av kannaðu hvalunum vaksnar honir, meðan í einum standard grindahvalabólki vóru hesi 40% í tí stóru grindahvalakanningini í 1986-88.

Ewald Kjølbro
stjóri á Landsverki

Viðmerkingar til málið um innkomuvegin

Í fleiri ár hevur ósemja verið millum Tórs-havnar Kommunu og Landsverk um nýggja landsvegin oman fyri Havnina; nevndur innkomuvegurin. Orsøkin er talið av íbindingum til kommunalar vegir. Kommunan hevur enn Landsverk ferðslu-trygdarliga heldur vera ráðiligt á einum landsvegi við eini hámarksferð upp á 80 km/t. Hetta málið hildu vit vera loyst á einum fundi fríggjadagin 17. juni millum Tórshavnar Kommunu, Landsverk og Innlendismálaráðið. Somu fatan hevur innlendismálaráðið.

Á Landsverki eru vit tí sera bilsin yvir, at kommunan í fjølmið-unum nú avsannar, at partarnir funnu fram til eina semju á fundinum. Ein semja, sum ber í sær, at kommunan fær eina íbinding afturat teimum upprunaliga ætlaðu. Hetta verður ein íbinding í Flatarvegin. Hinvegin góðtók kommunan á fundinum, at ongin íbinding verður í Sundsvegin og Villingardalsvegin. Tað er tí óskiljandi, at kommunan tekur frástøðu frá eini loysn, sum hon sjálv var við til at gera á áðurnevnda fundi. Hendan semjan tekur støði í trimum íbindingum. Eina til Stórutjørn, eina í Flatarvegin og ta seinastu undir Krákugjógv.

Á fundinum vísti Landsverk sum landsvegamyndugleiki á, at loyvi ikki kann gevast til íbindingar í Villingadalsvegin og Sundsvegin. Bæði út frá einum

ferðslu-trygdarligum og vegatekniskum sjónarhorni, er talan um eina vánaliga loysn. Orsøkin er, at íbindingarnar verða ov tættar og ov ótryggar. Talan er um ein landsveg við hægri hámarksferð, enn fyri vegir í bygdu-øki. Hesum segði kommunan seg kunna taka undir við. Partarnir avtalaðu á fundinum, at arbeiðast skal víðari fram til eina formliga avtalu millum Landsverk og Tórshavnar Kommunu, sum neyvari lýsir, hvussu hesar íbindingar skulu gerast og undir hvørjum treytum.

Landsverk er av teirri áskoðan, at hetta átroðkandi málið átti at verið loyst fyri langari tíð síðani, og tí fegnaðust vit um semjuna við kommununa. Tað harmar okkum harafturímóti, at kommunan nú tekur frástøðu frá semjuni, sum hon sjálv var við til at gera. Landsverk hevur sýnt Tórshavnar Kommunu stóra vælvild við at ganga áhugamálunum hjá kommununi á mæti í tann mun, hetta ikki gongur út yvir ferðslu-trygd og onnur atlit í sambandi við nýggja vegateinin. Tí bjóðaði Landsverk kommununi íbinding í ein kommunalan veg afturat. Sostatt fær kommunan triggjar ístaðin fyri tvær íbindingar, sum var upprunaliga ætlanin.

Landsverk vónar framvegis, at kommunan fer at stuðla undir at fáa vegin lidnan. Nær hetta arbeiðið kann takast uppaftur, er sjálvandi tengt at, nær møgulig meirjáttan kemur á fíggjarlógina.